

Суу жана COVID – 19 пандемиясынын шартына байланышкан кырсык тобокелдиктерин төмөндөтүүгө (КТТ) багытталган принциптер

Лидерлер, чечим кабыл алган жактар жана жарандар, сууга байланыштуу кырсыктар азыркыга чейин COVID – 19 пандемиясы курчаган өлкө жана шаарлар үчүн тикелей коркунучтарды жаратып жатканын билиши зарыл. Кырсык тобокелдиктерин төмөндөтүү боюнча стратегиялар жана аракеттер азыркы пандемиялык кырдаал үчүн атайын иштелип чыккан, пандемиялык жарылуунун чок ортосуна айланган, кырсыктаган райондорду коргоо жана кырсыктан кийинки тез калыбына келтирүүгө түрткү берүүгө арналган. Төмөндө келтирилген Принциптер КТТга жана COVID-19ду жөнгө салуу иш-чараларына жооптуу саясий лидерлерге, тараптарга, ошондой эле, стратегия жана конкреттүү иш-аракеттерди иштеп чыгуу боюнча бардык практикалык сунуштарга кызыктар тараптарга сунушталат. Бул демилге келечекте кандай убак болбосун боло турчу, сууга байланыштуу, анын ичинде пандемия учурундагы кырсыкты жеңүүгө жардам берет. Принциптер сууга, кырсыктарга байланыштуу болсо да, ошондой эле, кырсыктын башка типтерине да колдонууга болот.

Азыркы COVID-19дун кырдаалында биринчи көңүл COVID-19га чалдыгуу тобокелдигин төмөндөтүү жана ооруну айыктырууга бөлүнөт. Бирок, суу менен байланышкан жаратылыш кырсыктары, COVID-19га чейинки кырсыктардай эле, тикелей коркунучтарды жаратып келүүдө. КТТ жана COVID-19ду, саламаттыкты сактоо чараларын жөнгө салуу максатындагы, өзгөчө кырдаалдагы жөнгө салуу чараларынын ортосундагы атаандаштык жана аларга байланышкан кыйынчылыктар, кээ бир өлкөлөрдөгү жана шаарлардагы абалдарды татаалдаштырышы мүмкүн.

КТТ стратегиясын ишке ашыруу жана азыркы пандемиянын шартында алдын алуу иш-аракеттери, сууга байланышкан кесепеттерден жабыркагандарды, аймактарды, алар пандемиянын жаңы очогу же кластерине айланып калбагандай кылып коргоо үчүн зарыл. Төмөндө келтирилген Принциптер КТТга жана COVID-19ду жөнгө салуу иш-чараларына жооптуу саясий лидерлерге, тараптарга, ошондой эле, стратегия жана конкреттүү иш-аракеттерди иштеп чыгуу боюнча бардык практикалык сунуштарга кызыктар тараптарга, кырсык учуруна дал келген мезгилге карата терс таасирлердин күчөшүнөн четтетүү үчүн сунушталат. Бирок, бул Принциптер сууга, кырсыктарга байланыштуу болсо да, кырсыктын башка типтеринде да колдонууга болот.

- 1-Принцип: Пандемия шартында кырсык тобокелдиктерин төмөндөтүү (КТТ) жөнүндө лидерлердин маалыматтуулугун жогорулатуу
- 2-Принцип: Кырсык жана пандемия тобокелдиктерин башкаруу боюнча иш-аракеттерди интеграциялоо.
- 3-Принцип: Таза суунун жеткиликтүүлүгүн туруктуу камсыздоо, жаратылыш кырсыктары учурунда жана андан кийин санитария жана гигиена

- 4-Принцип: COVID-19 коркунучунан кырсык тобокелдиктерин башкарууга катышкандарды, кызыктар тараптарды коргоо
- 5-Принцип: Кырсыктын таасиринен чектелген медициналык ресурстарды коргоо
- 6-Принцип: Кырсыктын кесепетиинен эвакуацияланган адамдарды COVID-19 коркунучунан коргоо
- 7-Принцип: COVID-19 менен жабыркаган бейтаптарды кырсык коркунучтарынан коргоо
- 8-Принцип: COVID-19га байланыштуу карантин киргизилген шаар, райондор үчүн эвакуациялоо боюнча атайын колдонмону иштеп чыгуу
- 9-Принцип: COVID-19дун шартында КТТ боюнча иш-чараларды экономикалык кыйроону болтурбоо үчүн натыйжалуу каржылоо
- 10-Принцип: Биздин дүйнөнү мындан да жакшы кылуу үчүн болуп жаткан көйгөйлөрдү чечүү максатында глобалдык тилектештикти жана эл аралык кызматташууну бекемдөө.

Жогорудагы келтирилгендерди эске алганда, суу каптоо же кургакчылыкты жөнгө салуу жана калыбына келтирүү, COVID-19дун терс таасирлерин жумишартуу боюнча иштердин зарылчылыгын татаалдаштырат.

1-ПРИНЦИП: ПАНДЕМИЯ ШАРТЫНДА КЫРСЫК ТОБОКЕЛДИКТЕРИН ТӨМӨНДӨТҮҮ (КТТ) ЖӨНҮНДӨ ЛИДЕРЛЕРДИН МААЛЫМАТТУУЛУГУН ЖОГОРУЛАТУУ

- Эсиңиздерде болсун, сууга байланышкан кырсыктар COVID-19 пандемиясы каптаган өлкө жана шаарлар үчүн тикелей коркунуч болуп эсептелет. Бирок бир эле мезгилде кырсыктан жана пандемиядан жабыркаган райондордогу кырдаалдар, татаал жана түшүнүксүз болушу мүмкүн, кадам менен кабыл алынган чечимдер жана аткаруу иш-аракеттери көйгөйдү чечүүгө жардам берет. Милдет өтө татаал, кол жеткис көрүнгөнсө да, моюн сунуп бербениз. Пандемия кырдаалын эске алуу менен, КТТ боюнча кабыл алынган чечимдер андан аркы кошумча кыйынчылыктарды болтурбоого жардам берет.
- Кырсык жана пандемиянын тобокелдиктерин башкаруу боюнча стратегия жана иш-аракеттердин интеграциясын камсыздаңыз. Үзгүлтүксүз пикир алышуу жана комплекстик жолдун негизинде иштелип чыккан сунуштарды берүү үчүн КТТ жана COVID-19 боюнча биргелешкен эксперттердин тобун чогултуңуз. Алар менен кеңешип, маанилүү чечимдерди кабыл алыңыз.
- Эгер сууга байланыштуу кырсык болсо, бир эле мезгилде, негизги медициналык жана КТТ боюнча персоналдарды коргоону камсыздоо менен, оорулардын жайылышын жана кырсыкты коштогон кумулятивдик кесепеттерди токтотуу үчүн электр энергиясы, транспорт, суу, гигиена сыяктуу негизги кызмат көрсөтүүлөрдү кыска мөөнөттүн ичинде калыбына келтирүүнү же колдоону камсыздаңыз. Ал үчүн ТККга

жооптуулар өтө маанилүү инфраструктураларда, авариялык коргонууларды пландоо жана өзгөчө кырдаалдарда калыбына келтирүүчү материалдарды, жабдыктарды жеткирүүнү уюштуруу сыяктуу алдын ала-чараларды кабыл алуусун буйруңуз. КТТга жооптууларга өзгөчө кырдаалдарда ТКК үчүн тездик менен персоналдарды жана жабдыктарды мобилизациялоого системаны түзүүнү тапшырыңыз, анткени чондордун (чиновниктердин) смендик жумушуна жана COVID-19дун себептеринен улам, коомдук иштердин токтошунан, алар кол жеткис болуп калышы мүмкүн.

- ТККга жооптууларга кечиктирбестен, ушундай кырдаалдардан келип чыккан мүмкүнчүлүктөргө даярдык көрүшү үчүн пандемиянын шартында кырсыктын тобокелдиктерин башкаруу планын түзүүнү тапшырыңыз. Артыкчылыкты бейтапканаларды, медициналык мекемелерди жана алардын кызматкерлерин коргоого берүү шарт. ТКК жана COVID-19ду жок кылуу көз-карашынан алганда ТКК планында COVID-19дун шартында өзгөчө эркек, аял, жаштар, балдар, карылар, майыптар, мигранттар, качкын, айласыздан отурукташып калгандар, жарандыгы жок тараптар, күнүмдүк акча тапкан жумушчулар, токойдо жашоочулар, үй-жайсыздар, өнөкөт оорулары бар COVID-19ду оңой кабылдоочулардын өзгөчө керектөөсү эске алынуусу шарт. COVID-19 жана кырсыктан жабыркаган элдер жөнүндө чакын маалыматтарды, COVID-19 жана кырсык менен бир эле мезгилде күрөшүү боюнча натыйжалуу комплекстүү планын иштеп чыгуу үчүн, аларды жогоруда эскертилген жынысы, жашы, расасы, өнөкөт оорусунун бардыгы, конкреттүү топко тийиштүүлүгү боюнча системага салуу менен бирге чогултунуз.
- Жарандык коргонуу органы жана кечиктирилгис медициналык жардам кызматы, бир учурда кырсык жана COVID-19ду кабыл алуусу үчүн, өзгөчө кырдаалдарда иш-аракеттердин планына ээ экендигине ишенимдүү болуңуз. Бул алардын үстөмдүк кылып жаткан COVID-19 менен күрөшүү шартында, эки түрдөгү аларга жүктөлгөн милдетти, тездик менен тең салмакта алып кетүүгө мүмкүндүк берет.
- Адам жана каржы ресурстарын бөлүштүрүүдө жаратылыш кырсыктары учурунда жана андан кийинки мезгилдер эң биринчи туруктуу суу менен камсыздоого жана санитардык тазалыкка көңүл буруңуз, анткени, гигиена, өзгөчө колдуу жуу, COVID-19 жайылышын токтотуучу өтө маанилүү элемент болуп эсептелет.
- Бул документтеги Принциптердин элементтерин улуттук жана жергиликтүү ТККнын планына киргизиңиз. ТККга тиешеси бар жактарга, анын ичинде жеке секторлорго, өз пландарында бизнестин үзгүлтүксүздүгүн (BCP) камсыздоодо Принциптердин пункттарын киргизүүнү тапшырыңыз.

Жогорудагы келтирилгендерди эске алганда, ТККга жана COVID-19дун кесепеттерин жумшартууга катышуучу жактар, натыйжалуу жана таасирлүү кабылдоо үчүн өзүнүн кадамдарын координациялашы шарт.

2-ПРИНЦИП: КЫРСЫК ЖАНА ПАНДЕМИЯ ТОБОКЕЛДИКТЕРИН БАШКАРУУ БОЮНЧА ИШ-АРАКЕТТЕРДИ ИНТЕГРАЦИЯЛОО

- Саламаттыкты сактоо секторуна тобокелдиктерди башкаруунун интеграцияланган системасын толук киргизиңиз. COVID-19дун шартында ТККнын башкаруунун күчтөндүрүү үчүн тобокелдикти баалоодо негизги жолдор; өзгөчө кырдаалдарды комплекстүү башкаруу; бардык коркунучтарды эске алган ык-жол; адам жана жамаатка багытталган инклюзивдик жол; көп сектордуу жана дисциплина аралык кызматташтык; саламаттыкты сактоо системасын бүтүн кароого негизделген жол; этикалык кабылдоо сыяктуу ТКК боюнча Сендайлык алкактык программага жана башка эл аралык колдонмолорго негизделген негизги жолдорду колдонуңуз. Бардык коркунучтарга, анын ичинде биологиялык коркунучтарга туруктуулукту жогорулатуу үчүн, ТКК боюнча кызматташтык жана иш-аракеттер протоколун кайра карап жана өзгөртүүлөрдү киргизүү зарыл.
- COVID-19дун шартында тездик менен маалымат алмашууну ишке ашырыңыз жана акыркы убактарда болуп жаткан нөшөрлөгөн жаан, суу каптоо, бороон жана тарнадо өндүү кырсыктардан сабак алыңыз. Көптөгөн ушундай сабактар бул Принциптерде чагылдырылган.
- Биздин конкреттүү социалдык, маданий, географиялык жана экономикалык жагдайларыбызды чагылдырган, COVID-19дун шартында конкреттүү кырдаал үчүн сунуштарды жана ТККнын ык-жолдору боюнча вебинарларды иштеп чыгыңыз. COVID-19дун шартында суу менен байланышкан кырсыктарды башкаруу боюнча ТККга жооптуулардын катышуусунда окууларды жүргүзүү мүмкүнчүлүктөрүн караңыз.
- Кырсыктын болушун күтпөстөн, алдын ала бейтапканаларга жана медициналык мекемелерге тобокелдиктер картасын жана кырсык тобокелдиктерин төмөндөтүү боюнча сунуштарды бериңиз. Кырсык жана COVID-19дан жабыркагандардын зонасын жана объектерин бир эле мезгилде чагылдырган карталарды түзүңүз. Жугузуу коркунучу жана кырсык тобокелдиктерин, ушундай тобокелдиктерге чалдыгуу коркунучу бар зоналарга баруудан баш тартуу аркылуу төмөндөтүүгө болот. Тобокелдиктер картасы кош келген кырсык, пандемиянын таасиринен жана үй чарбасынын деңгээлинде сууга жетүүгө ишенимдүү мүмкүнчүлүктүн, коопсуздуктун жоктугун чагылдырышы зарыл.
- Коопсуз эвакуациялоо боюнча талаптарына да, ошондой эле COVID-19га чалдыгууну жок кылуу талаптарына да шайкеш келкендей, мурдагы эскертүүлөр жана эвакуация системасын карап чыгыңыз жана жакшыртыңыз. Пандемия боюнча чектөөлөр жана сунуштар контекстинде табигый кырсыктарды кабылдоонун башка чараларына жана эвакуацияга тиешелүү, кыска жана түшүнүктүү “эрте эскертүүчү” маалыматтарды иштеп чыгыңыз.
- ТККнын жана COVID-19дун тобокелдиктери жөнүндө маалыматтуулук боюнча биргелешкен компанияны жүргүзүңүз. Кырсыктарга туруктуулукту жогорулатуу жөнүндөгү профилактикалык чараларды жана билимдерди жайылтууну ишке ашыруунун жардамы менен жакшы даярдануу үчүн, тобокелдик факторуна, анын

ичинде, пандемияга карата туруктуулукту күчөтүүнүн маанилүүлүгү жөнүндө маалыматтуулукту жогорулатыңыз.

- Кырсыктарды башкаруу боюнча команда, кырсыктардын кесепети жана кабылдоо методдоруна карата, ошондой эле, COVID-19га байланыштуу көйгөйлөрдү чечүү үчүн көрүлүүчү чараларды күчтөндүрүүнүн ачыктыгын камсыздаарына ишенимдүү болуңуз. Кырсыктан жабыркаган коомчулук жана элдер такталган жана жаңыланган маалыматты алуу мүмкүнчүлүгүнө ээ болушу керек. Кырсыктарды башкаруу боюнча команда керектөөлөрдү макулдашуу (маалыматтардын негизинде) жана жардам көрсөтүү (калктар), анын ичинде оору менен күрөшүүгө каражат топтоо үчүн социалдык кызматташтыкты пайдалануунун ортомчусу болушу шарт.
- ТКК боюнча жаштардын топторуна, алар COVID-19дун жайылышын токтотуу үчүн тилектештикке жана кызматташтыкка чакыруусуна көмөктөшүңүз, анткени жаштар оору менен күрөшүүдө чечүүчү элемент болуп эсептелет. COVID-19 пандемиясынын шартында табигый кырсыктарды башкаруу, жардам көрсөтүү боюнча ишмердүүлүктө, алардын ИКТ, инновация жана жергиликтүү өнөктөштөрдү тартуу сыяктуу өзгөчө мүмкүнчүлүктөрүн колдонуп, жаштар менен кызматташыңыз.

Жогорудагы келтирилгендерди эске алганда, суу, санитария жана гигиена COVID-19ду жок кылуу жана кырсыктан кийин тез калыбына келтирүүдө өтө маанилүү элемент болуп эсептелет.

3-ПРИНЦИП: ТАЗА СУУНУН ЖЕТКИЛИКТҮҮЛҮГҮН ТУРУКТУУ КАМСЫЗДОО, ЖАРАТЫЛЫШ КЫРСЫКТАРЫ УЧУРУНДА ЖАНА АНДАН КИЙИН САНИТАРИЯ ЖАНА ГИГИЕНА

- Эсиниздеби, табигый кырсыктар көпчүлүк убакта суулардын токтошуна алып келет, бул COVID-19дун кесепеттерин азайтуу боюнча чараларга терс таасирин тийгизет. Аймактарда табигый кырсыктарда суунун катаал жетишсиздиги COVID-19 вирусунун адамдан-адамга берилүүсүн жок кылууга багытталган колду жууп туруу, таштандыларды жок кылуу сыяктуу жана башка аракеттерге терс таасирин тийгизиши мүмкүн. Өзгөчө көңүлдү кургакчылыкты чакырган тобокелдиктерге буруу зарыл, анткени суунун жетишсиздиги, санитардык кризисте кармоо боюнча аракеттерге тоскоолдук жаратышы мүмкүн.
- Суу инфраструктураларын, өзгөчө райондордогу суу булактарын булгануудан сактаңыз. Кырсык жана пандемиянын коркунучун жок кылуу үчүн, булганбаган альтернативдик булактарды пайдаланууну, анын ичинде суу топтоону, агын сууларды экинчи ирет пайдалануу мүмкүнчүлүгүн караңыз.
- Суу чыгаруу кызмат көрсөтүүсү ТКК боюнча өздөрүнүн пландарына табигый кырсыктардын кесепеттерин гана эске албастан, пандемиянын таасирин да эске алуусу шарт. Пандемия персоналдарга жана ага улай эле, кызмат көрсөтүүгө да өз таасирин тийгизет. Процессин бардык этаптары медициналык борборлор, сууга жетүүчү

точкалар / санитария жана тез жардам кызматынын персоналдары сыяктуу ар кандай каналдар аркылуу гигиенаны жайылтууну ичине алат.

- Аталган вирус жуккан малыматтын агын сууларынан, өзгөчө кырсык маалында тобокелдиктерди жок кылуу максатында, COVID-19дун изин табуу үчүн, кырдаалды иликтөө жана изилдөөнү жүргүзүүгө көмөк көрсөтүңүз. Агын суулардын негизиндеги (WBE) эпидемиялогия сыяктуу жаңы ыкмаларды үйрөнүү зарыл. Алар суу түтүктөрүнөн жана канализация системасынан COVID-19дун потенциалдуу жайылышын божомолдоонун натыйжалуу жана тез ыкмасы болуп калышы мүмкүн.
- Суу чыгаруу кызматына бизнестин үзгүлтүксүздүгүн камсыздоо пландарында санариптик инструменттерди жана аралыктан автоматташтыруу/ мониторинг системасын жогорулатууну сунуштаңыз. Эгер мүмкүн болсо, COVID-19 шартында суу чыгаруу жана суу коё берүү боюнча негизги топтон, текшерүү борборлорунан, лаборатордук персоналдан башкалары обочолонгон режимде иштеши керек. Жумушчу топтору үчүн орундарда иш смендери, карантиндик цикли эске алуу менен, ошондой эле, COVID-19дан коргонуучу жеке коргонуу каражаттарына (СИЗ) ээ болуусу камсыздалган дифференциацияланган жумушчулар бекитилиш шарт.

Жогоруда келтирилгендерди эске алуу менен, уланып келе жаткан пандемиянын шартында суу каптоо жана кургакчылыкты жөнгө салуу, калыбына келтирүү үчүн өтө зарыл болгон инфраструктура, адам ресурстары бар.

4-ПРИНЦИП: COVID-19 КОРКУНУЧУНАН КЫРСЫК ТОБОКЕЛДИКТЕРИН БАШКАРУУГА КАТЫШКАНДАРДЫ, КЫЗЫКТАР ТАРАПТАРДЫ КОРГОО

- ТККга катышуучу, кызыктар тараптарды окуткула жана алардын потенциалын COVID-19га карата стратегиялуу өстүргүлө. Кызмат абалындагы тараптарга кырсыктарды башкарууга жоопкерчилиги жана волонтерго жуктуруп алуудан кантип качуу керектиги жөнүндө жеткиликтүү, кыска жана так сунуштарды бергиле. Мисалы, малымат баракчаларын пайдалангыла, веб-семинарларды өткөргүлө ж.б. Колдонмодо жана күнүмдүк көзөмөлдөө тизмесине ТКК боюнча иш-чара учурунда социалдык аралыкты сактоо боюнча инструкцияны киргизгиле.
- Даярдыкты камсыздоо жана кырсыкты болтурбоо боюнча иш-чараларга катышууда, ошондой эле кырсыктан кийинки калыбына келтирүүдө, ТККга тиешеси бар кызыктар тарап, анын ичинде волонтерлер, бет кап сыяктуу COVID-19дан коргонуунун стандарттуу каражаттары менен камсыз болгонуна ишенимдүү болуңуз. Жугуу коркунучу жогору болгон кырдаалда колдонуу үчүн, мүмкүнчүлүккө жараша, жогоруда келтирилген, ошондой эле, COVID-19дан жеке коргонуу каражаттарынын запасына ээ болуңуз. ТКК боюнча персоналдар үчүн жеке коргонуу каражаттарынын запасын натыйжалуу толуктоо, медициналык эмес керектөө үчүн жеке коргонуу каражаттары ашык болгон убакта, пандемиянын толкундарынын ортосундагы аралыкта мүмкүн болот.

- Кырсыкты башкаруу боюнча персоналдардан, кесиптештер жана эвакуацияланган адамдар менен болгон байланыштан жугуу мүмкүндүгүн жок кылуу үчүн, күн сайын өзүнүн саламаттык абалына текшерүүнү жүргүзүүсүн талап кылыңыз.
- ТККнын катышуучу- кызыктар тараптарынын, алардын ичинде, ыктыярчылардын иш сапарлары аркылуу, кырсыкты тез алдын алуу / кырсыктан кийин калыбына келтирүү жана COVID-19дан көп катталган жана вирус аз катталган райондордун ортосундагы ооруну ташууну алдын алуу зарылдыгын тең салмактаңыз.
- Кырсык жөнүндө мониторинг жана чагылдыруу сапаты зарыл болгон деңгээлде текшерилип жана колдоого алынып турганына ишенимдүү болуңуз, анткени карантин жооптуу кызмат абалындагыларга терс таасирин тийгизиши мүмкүн.

5-ПРИНЦИП: КЫРСЫКТЫН ТААСИРИНЕН ЧЕКТЕЛГЕН МЕДИЦИНАЛЫК РЕСУРСТАРДЫ КОРГОО

- Бейтапкана жана медициналык мекемелерди эвакуация орду кылып дайындоодон качыңыз. Токбокелдик картасынан жана ТККнын планынан бул имарат жана жайларды эвакуациялоо пунктунан алып таштаңыз.
- Медициналык персонал, жай жана жабдыктарды төмөнкү ыкмаларды колдонуу менен кырсыктын таасиринен коргоого негизги маани бөлүңүз:
  - Сууга байланыштуу кырсыктын (суу ташкыны ж.б.) таасирине кабылбаган, коопсуз райондордо электр энергиясын иштеп чыгуу үчүн негизги жабдыктарды көчүрүү жана бейтапкана, медициналык пункт жана медициналык мекемелерди энергия менен камсыздоо үчүн көмөкчү жабдыктарды берүү;
  - ТКК боюнча шайкеш келген сунуштарды берүүнү камсыздоо үчүн бейтапкана, медициналык пункт жана медициналык мекемелерде кырсыкты башкаруу боюнча персоналдарды оперативдүү багыттоо;
  - Алгачкы стадияда жогорку этаждарга негизги медициналык жабдыктарды жана материалдарды көчүрүү;
  - Инфекция жугуу коркунучу бар жерлерди, зоналарды эске алуу менен бейтаптарды жана медициналык персоналдарды эвакуациялоо планын түзүү;
  - Кырсыктын кесепетинен суу берүү жана санитардык кызмат көрсөтүү иши жабыркаса, биринчи көңүлдү бейтапканаларды, медициналык пункттарды, медициналык жайларды суу менен камсыздоого буруу;
  - COVID-19ду дарылоодо кошумча кыска мөөнөттө бектапканаларды жайылма көлдөрдө жана табигый кырсыкка учураган башка райондордо куруудан качуу үчүн, пандемия таасирин жөнгө салуу максатында, толуп калган медициналык мекемелер үчүн зарыл болгон, коопсуз орундарды аныктоо.
  - Кырсыктан качып кутулууга мүмкүн болбогону белгилүү болгон учурда, ТКК жөнүндө базалык билимди, өзгөчө кырдаалды башкарууга жооптуу медициналык персоналдарды окутуу.

Жогоруда келтирилгендерди эске алуу менен, табигый кырсыктардын жана COVID-19дун тобокелдиктердин айкалышы көп адам өмүрүн жоготууга алып келиши мүмкүн.

6-ПРИНЦИП: КЫРСЫКТЫН КЕСЕПЕТИИНЕН ЭВАКУАЦИЯЛАНГАН АДАМДАРДЫ COVID-19 КОРКУНУЧУНАН КОРГОО

- Социалдык дистанцияны, гигиенаны сактоону жана тиешелүү жабдуу процедуралары үчүн аларга баш калкалаган, адаптацияланган жайды киргизип, эвакуация планын тезинен түзүңүз же карап чыгыңыз. Кластердик жугууну алдын алуу үчүн эвакуациялык имараттарга/ курулуштарга тиешелүү желдетүүнү камсыздаңыз. COVID-19дан эвакуациялангандарды коргоо максатында, карантиндегилер, бейтаптар үчүн социалдык дистанция жана обочолонгон жай сыяктуу, атайын керектөөлөрүн камсыздандыруу зарыл болушу мүмкүн болгон учурга кошумча жайларды жана орундарды аныктагыла. Идеалда COVID-19 менен жабыркаган бейтаптар үчүн медициналык тейлөөсү менен атайын жайлар жана бейтаптар, карантиндегилерге өзүнчө имарат/жай /эвакуация зонасын түзүү керек.
- Бардык мүмкүнчүлүктө эвакуациянын артыкчылыктуу ыкмасы катары, вертикалдык эвакуацияны тандаңыз. Вертикалдык эвакуация эгер коопсуз болсо, жеке үйүнүн же коңшу имараттын экинчи же андан өйдөкү кабатын түшүндүрөт. Бул эвакуация учурунда табигый кырсыктарга кабылууда жана кырсыктардан качууда, ошондой эле баш калкалоочу жайлардан эвакуациялоодо элдердин жыштыгын төмөндөтөт, муну менен вирус жуктуруу тобокелдигин төмөндөтүү үчүн зарыл. Вертикалдык эвакуация мүмкүн болбогон жерлерде, райондордо, жергиликтүү жамаат менен бир жерде эвакуациялангандардын топтолуусунан качуу үчүн, бийик имараттарды, баш калкалоо жайларын көп санда колдонуу менен эрте эвакуацияны жүргүзүүнү талкуулаңыз.
- Карылар, майыптар, кош бойлуу аялдар жана өнөкөт оору менен жабыркаган бейтаптар сыяктуу калктын аялуу топторун жана комбинацияланган коркунучтардын жаралышында, социалдык интеграцияны эске алуу менен аларды кароонун, эрте эвакуациялоонун планын иштеп чыгыңыз.
- Эвакуациялангандарды керектүү өлчөмдө суу, самын, өздүк гигиена каражаттары менен камсыздаңыз.
- Эвакуациялангандардын дене табын өлчө сыяктуу, базалык медициналык кароону жүргүзүңүз.
- Эвакуациялангандарга жана алардын арасындагыларга карата COVID-19га байланыштуу бардык дискриминацияларды жок кылыңыз. Дүрбөлөңгө түшкөн абалдын шартында такталбаган, калп маалыматтар тез жана кеңири жайылуу тенденциясына ээ, ошондуктан азыркы абал жана COVID-19дун кесепеттери тууралуу так маалыматты кулактандырууну жана жайылтууну улантыңыз.
- Кырсыктын болушун күтпөстөн, эвакуациялоо үчүн жарандарга алдын ала бет кап, салфетка, самын, бер аарчы, термометрди комплектте жайгаштыруусун сунуштаңыз.

- Пандемиянын учурунда жугуу коркунучу бар акча, буюмдардан баш тартууга үндөнүз. Накталай акчалар аркылуу COVID-19дун жугуу тобокелдигин төмөндөтүү үчүн ТККга байланышкан төлөм операцияларынын бардык аспектилеринде электрондук акча которууга үндөнүз.

7-ПРИНЦИП: COVID-19 МЕНЕН ЖАБЫРКАГАН БЕЙТАПТАРДЫ КЫРСЫК КОРКУНУЧТАРЫНАН КОРГОО

- ТККга жана COVID-19га, адам өмүрүнө коркунуч туудурган тобокелдиктен качуунун комплекстүү ыкмасынын позициясында биринчи кезекте көңүл бурулушун камсыздаңыз.
- Жугуштуу ооруларды медициналык көзөмөлдөөнүн принциптеринин негизинде COVID-19дун кесепетин жумшартуу үчүн макулдашылган чараларды туура түшүнүңүз жана кабыл алыңыз. Бул медициналык көзөмөл принциби төмөнкүлөрдү ичине алат: 1) жугузуу булагын четтетүү; 2) берилүү жолдорун токтотуу; 3) калктын аялуу катмарын коргоо.
- Карантинде же атайын жеткирилген мекемелерде жаткан COVID-19дан жабыркаган бейтаптар үчүн коргоо планын иштеп чыгыңыз. Мындай пландар өз ичине төмөнкү аспектилерди: байланыш жана маалымдоо каттарын, табигый кырсыктарда карантиндик жайларды эвакуациялоо планын; эвакуациядан кийинки медициналык жардамды камтышы шарт.

8-ПРИНЦИП: COVID-19 БАЙЛАНЫШТУУ КАРАНТИН КИРГИЗИЛГЕН ШААР, РАЙОНДОР ҮЧҮН ЭВАКУАЦИЯЛОО БОЮНЧА АТАЙЫН КОЛДОНМОНУ ИШТЕП ЧЫГУУ

- Натыйжалуу эвакуациялоону, кырсык болгондо коопсуздукту жана дүрбөлөңгө түшүүнү алдын алуу үчүн карантин киргизилген мурда маалымдалган атайын райондорду караңыз.
- Дүрбөлөңгө түшүүнү жана инфекциянын жайылыш масштабынын кеңейишин алдын алуу үчүн, карантиндин шартында күтүлбөгөн жагдайлардан эвакуациялоонун планын иштеп чыгыңыз. Белгилүү райондордо кээ бир чектөөлөрдү алууну ичине алган, кырсыкка, негизги хронологиялык форматка жооп кайтаруу планын карап чыгуу зарыл.
- Карантин учурунда кырсык болгондо коопсуз аймактарды жана эвакуациялоо маршрутун аныктоо үчүн, жергиликтүү бийлик менен координацияны камсыздаңыз.

Жогоруда келтирилгендерди эске алуу менен, COVID-19дун шартында кырсыктарга туура жооп кайтаруу бардык дүйнө боюнча триллион долларды үнөмдөйт.

9-ПРИНЦИП: COVID-19 ШАРТЫНДА КТТ БОЮНЧА ИШ-ЧАРАЛАРДЫ ЭКОНОМИКАЛЫК КЫЙРООНУ БОЛТУРБОО ҮЧҮН НАТЫЙЖАЛУУ КАРЖЫЛОО

- Кырсык жана климатка байланышкан, күтүлбөгөн жагдай кырдаалда жана тобокелдикти жок кылуу үчүн ошол эле бюджетке ээлик кылуу менен, комбинацияланган коркунучту оңдоого мүмкүн болбогон экономикалык кыйроого алып келерин эске алып, пандемиянын шартында зарыл болгон каржылык колдоону толук масштабда камсыздаңыз. Кырсыкка тез жооп кайтаруу үчүн алар каражатка тез жетүү мүмкүнчүлүгүнө ээ болгондой, күтүлбөгөн кырдаалды каржылоо жөнүндөгү банк жана / же сактык компаниялары менен макулдашууну бекитиңиз.
- COVID-19дун шартында тез келип чыгуучу жана өзгөрүүчү көптөгөн тобокелдиктерге жооп кайтаруу жана ТККнын катышуучуларын пландоого мүмкүндүк берүүчү ыңгайлуу каржылоо жана төлөм жүргүзүүнү камсыздаңыз.
- Кырсык жана пандемия менен күрөшүү максатында негизги товарларды жана кызмат көрсөтүүлөрдү сатып алууда баа, жеткирүүчүлөр, аткаруу мөөнөтү жана спецификациясы жөнүндөгү маалымат менен, ага негизделген глобалдык сандык планды түзүү үчүн, кырсык тобокелдиктерин башкаруу мүмкүнчүлүгүн модернизациялаңыз. Өндүрүштүк күчтүүлүктүн жоктугу, узун, ашыкча жүктөлгөн тапшыруу чынжыры, атаандашкан сатып алуучулар сыяктуу байланышкан көйгөйлөрдү чечүү боюнча планды даярдоо.
- Сандык валютада телефондук төлөм жүргүзүүнүн, ошондой эле контакттык жугуу аркылуу COVID-19дун жайылышын токтотууда Чыгыш Африкада табийый кырсыктардын курмандыктары үчүн Кызыл Крест азыр жайылтып жаткан сандык валютанын жардамы менен, ТККга байланышкан танзакцияда сандык төлөм механизмин кеңейтиңиз.

Жогоруда келтирилгендерди эске алуу менен, изоляцияны салыштыруу боюнча глобалдык тилектештик бир эле мезгилде COVID-19 жана кырсыкты жеңүүдө өтө маанилүү

10-ПРИНЦИП: БИЗДИН ДҮЙНӨНҮ МЫНДАН ДА ЖАКШЫРТУУ ҮЧҮН БОЛУП ЖАТКАН КӨЙГӨЙЛӨРДҮ ЧЕЧҮҮ МАКСАТЫНДА ГЛОБАЛДЫК ТИЛЕКТЕШТИКТИ ЖАНА ЭЛ АРАЛЫК КЫЗМАТТАШУУНУ БЕКЕМДӨӨ

- Мега кыйроо кырдаалында эл аралык жамаатка жабыр тарткан өлкөнүн башкаруусуна жана экономикасына глобалдык ишенимди камсыздоо үчүн кырсык жана анын кесепеттери жөнүндө ачык жана отчеттук негиздеги маалыматты, өз мезгилинде, үзгүлтүксүз бериңиз.
- Бүткүл дүйнөлүк метеорологиялык уюмду жана UNDRRди тартуу менен дүйнө жүзү боюнча метеорология, климатология агенствосуна, COVID-19 менен күрөшүү боюнча максаттуу топторду активдүү координациялоо жана белгилүү райондордо суу менен

байланышкан боло турган кырсыктар жөнүндө алдын ала кабарлоо үчүн, климаттык жана аба-ырайынын тобокелдиктерин идентификациялоочу божомолду берүүсүн сураныңыз.

- Зарылчылык болсо ТКК боюнча эл аралык кызматкерлерге көмөк көрсөтүүгө жана жабдыктарга байланышкан суроолорду ичине камтыган, гуманитардык жардамдарды берүүгө даяр болуңуз. ТКК боюнча эл аралык кызматкерлерди жана гуманитардык жардамдарды, жабдыктарды чыгаруу чектелген кырдаалдарда, жабыр тарткан өлкөлөргө, райондорго киргизүү үчүн бекитилген протоколдор талап кылынышы мүмкүн. Өлкөлөр виза берүү, карантиндик жана бажылык оформление, ошондой эле пандемиянын учурунда коопсуз жардам берүү протоколу сыяктуу механизмдерди алдын ала ойлонуп пландоосу шарт. Багытталган топтор коргоо каражаттары менен камсыз болушу керек. COVID-19 катталган райондун аймагына кирерден мурун, жардамдашуучу эл аралык топторго медициналык инструктаж жүргүзүү зарыл. Эл аралык Кызыл Крест жана Кызыл жарым ай коомунун (IFRC) жамааттык федерациясынын “Кырсык жана эң алгачкы эл аралык калыбына келтирүүгө көмөктөшүүдө жеңилдетүү жана жөнгө салуу боюнча өлкөгө эл аралык тез жардам көрсөтүү колдонмосун (IDRL Guidelines)» колдонууга басым жасоо керек.
- ТКК тармагындагы ушундай органдардын мисалы менен пандемия саясаты жана аны жөнгө салуу боюнча конкреттүү аймактык органдарды түзүүнү талкуулаңыз. АСЕАН өлкөлөрү, мисалы ТКК максатында, трансграндык аймактык/ эл аралык кызматташуу көйгөйүн аймактык борборду түзүүнүн жардамы менен чечишти. Мындай механизм бат өзгөрмөлүү кырдаалда туруктуулукту көрсөтүү менен, чек араларды экинчи ирет ачууну, биринчи зарыл болгон соода товарларын жана элдердин жүрүү кыймылын кеңейтүүнү талкуулоодо маанилүү.
- Табигый кырсыктын жана башка өзгөчө кырдаалдардын кесепетинен кеткен мигранттарга, качкындарга, өз үйлөрүн таштап кеткендерге кирүүгө тыюу салбай, COVID-19дан коргонуунун өзгөчө протоколун кароо зарыл.
- Чек аралар жана саясий өзгөчөлүктөр кооптуулукту моюнга албагандыктан трансграничалык кызматташуунун негизинде иштөө менен, ар кандай көз караштардын деңгээлинде тобокелдиктерди картировкалоону ишке ашырыңыздар. Суу чыгаруу, санитария, гигиена, энергия, билим берүү, ден соолук, тамактануу, жан багууга каражат алуу, балдарды коргоо, социалдык корго, убактылуу баш калкалоо, ошондой эле коомдук мейкиндикти ачуу өңдүү секторлордогу чечимдердин мүмкүнчүлүгүн изилдеңиз.
- Эң биринчи кезекте өз өлкөсүнүн жарандарынын коопсуздугу жана бейпилчилиги жөнүндө кам көрүүгө тийиш экендигин андаган, бардык күчү менен оорунун очогу менен алышууга аракеттенген, төмөн жана орто кирешеси бар өлкөлөргө карата эл аралык колдоону кеңейтиңиз. Биздин бирөөбүзгө жаралган коркунуч - бул баардыгыбыз үчүн коркунуч. Эсиниздерде болсун, биз COVID-19 жана кырсыктар менен күрөшүүдө биз эң күчтүүлөрдөнбүз.

- Өлкөлөр ортосундагы жана өкмөтүн ичиндеги тобокелдиктерди түшүнүү жана төмөндөтүүгө карата координацияланан ыкмаларды пайдаланыңыз. COVID-19 бардык шайкеш келген министрликтердин, анын ичинде, табигый кырсыктардын тобокелдиктерин башкаруу боюнча улуттук агенттиктин мүмкүнчүлүктөрүн, жалпы мамлекеттик ыктардын зарылдыгын деманстрациялады.
- Биздин дүйнөнү мындан дагы жакшыртуу үчүн, калыбына келтирүүнү пландоону азыр баштаңыз. Улуттук жана жергиликтүү бийлик органдары биологиялык кооптуулукту жана өзүнүн улуттук, жергиликтүү стратегиясында кырсык тобокелдиктерин төмөндөтүүнү (Сендай алкактык программасынын максаты) эске алышы керек (e). Аталган кырсыктын натыйжасы келип чыккан милдеттер, келечектеги коркунучтарга мамлекеттик жана жеке туруктуулукту камсыздоо боюнча жаңы план, долборрлордун негизинде жатат.